

Írta: Sáska Géza

PILLANATKÉP A KANADAI GYERMEKVÉDELEMÉRŐL Makkay Melinda, gyermekvédelmi előadó¹⁶ összefoglalója

Egy, még folyamatban lévő ügyet arra használunk fel itt, hogy a kanadai gyermekvédelem szerkezetének néhány elemét, a döntések logikáját és korlátjait érzékeltessük az egymást követő események és lépések bemutatásával. Az alább feltárulkozó portré természetesen elnagyolt, de reményeink szerint nem annyira, hogy az alapelemeket ne lehetne látni. Természetesen ügyelünk arra, hogy a szereplőket ne lehessen felismerni, s ezért a környezetüket, az érintett gyermekek számát, nemüket stb. megváltoztattuk. A történetünk tehát fél-fiktív.

Az esetet végiggondolva úgy látom, hogy két alapvető elv mentén szerveződik a gyermekvédelem Kanadában. Az első: a gyermek és család elválaszthatatlanságának az elve, ami annyit jelent, hogy a végsőkig el kell mennie a gyermekvédelmi hálózatban dolgozónak, hogy a gyerek a – szélesebb értelemben vett -család, tehát a rokonság kötelékei között maradjon. A Kanadában uralkodó nézet szerint ugyanis, ez szolgálja leginkább a gyermekek javát. Éppen ezért a hivatásos, tehát költségvetésből fenntartott nevelőszülői hálózatot és állami intézeteket csak a legkritikább és a legszükségesebb esetben vesszük igénybe. Mindkettő állami támogatásból működik, s mindkettőt szervezetünk, a Gyermekvédelmi Szolgálat felügyeli. Önkormányzati, vagy akár egyházi forrásból finanszírozott hálózat nincs, mindent a tartomány költségvetése áll és ellenőríz.

A hatósági és az általános emberjogi területek éles elkülönítésének az alapeszméje a másik elv, amelyik az ország közszolgáltatásának egészét áthatja. A gyerek sorsát meghatározó döntéseket nem csak a szakmai szempontok, nem csak a gyermekvédelemben dolgozók legjobb szándéka irányítja, mert a gyermekvédelmi bíróság megnehezíti, hogy bármilyen jobbító szándék, vagy esetenként indokolhatónak is felfogható elfogultság a szülők bármelyikének, vagy a gyermeknek jogsérelmet okozzon. Az államigazgatás mozgásterét korlátozó közigazgatási bírósági rendszer – természetesen – a gyermekvédelemnek mint hatóságnak a tevékenységét is folyamatosan ellenőrzése alatt tartja.

Vegyünk most példának egy esetet!

A krízis

Egy asszony vasárnap betelefonált a munkahelyem (Youth and Family Center) efféle bejelentések állandó fogadására berendezkedő részlegére (RTS). Mi a kormányzat által fenntartott hatósági jogkörrel ellátott szervezet vagyunk. (Ilyen hatáskörrel más szervezet-például önkormányzati, magán vagy egyházi-, nem rendelkezik.) Elmondta, hogy a nála lakó, ideiglenesen befogadott barátnője, aki noha mindössze kétórai gyerekfelügyeletre kérte meg őt, mára második napja haza sem jött; s tegyenek valamit ezzel a másfél és a négy éves

¹⁶ Makkay Melinda foglalkozásának angol elnevezése a diplomája alapján 'social worker', azonban a munkahelyéből fakadóan 'Youth Protection delegate' megszólítás illeti. Minthogy az a tartomány, ahol dolgozik angol és francia nyelvű, így természetes, hogy mind a két nyelven jól tudjon közlekedni. Ezért kell e közalkalmazotti állás betöltéséhez az egyetemi diplomán kívül (igen nehéz) sikeres francia és angol szigorúan ellenőrzött állami nyelvvizsga.

gyerekkel, akiket sem ideje, sem kedve nincs gondozni, etetni. Elege van az egészségből, mert ezt már többször megtette vele a barátnője. Elmondta továbbá, hogy az idősebbik gyereket már elvitte az édesapja, s nála csak a kisebbik maradt.

Erről a bejelentésről természetesen jegyzőkönyv készült, amelyet átadtak a Gyermekvédelmi Osztálynak, a főnököm pedig nekem adta az ügyet. Ugyanis az akut ügyek intézése a munkám. Egyszerre öt ügyem van, többet nem is kaphatok, de ennyi éppen elég, hogy lelkiismeretem szerint tudjak dolgozni, és el tudjam viselni a rám nehezedő lelki nyomást. Arról van szó, hogy tenni kell az elfásultság bekövetkezése ellen. Előfordult már, ha valakit nagyon megvisel egy ügy, a főnök hazaküldi pihenni.

Vissza az ügyhöz! Hétfőn kimentem a bejelentőhöz egy egészségügyi asszisztens társaságában. Jogszály kötelez bennünket ugyanis, hogy az öt évnél fiatalabb gyerekekhez egészségügyi ápolóval együtt kell kimennünk, hogy felmérje a gyermek egészségügyi és fejlődési állapotát. Két dolgot kellett tennem: egyfelől olyan helyet kellett találni az otthagyt kisbik gyereknek, ahol gondoskodnak róla, másfelől meg kellett teremteni mindkét gyerek elhelyezésének a jogi feltételeit.

Az első feladat mindenki számára kézenfekvő, a másodikra azért van szükség, mert a kisebbik gyereket szervezetünk a törvény szerint legfeljebb 24 órányi időre veheti el a szülő beleegyezése nélkül. Mindemellet az ilyen esetekben a törvény arra kötelez, hogy a döntésünket a bíróság elé vigyük.¹⁷ A krízis kezeléséhez azonban láthatóan ennél jóval hosszabb időre volt szükség. Ugyanakkor az apa, noha indokoltan, de mégis jogszerűtlenül vette magához idősebbik gyereket, mert a válásukat kimondó bíróság az anya gondozására bízta a gyerekeket.

A gyerekek elhelyezése és a bíróság

A gyermekvédelmi bíróságtól kértük, hogy hosszabbítsa meg a jogszerű hatósági beavatkozást 24 órától öt napra. (Hosszabb időre a törvény 47.§-a nem ad lehetőséget, mozgásterünk tehát korlátozott. Az esetleges felhatalmazás birtokában a gyerekek öt napra kikerülhetnek az anya gondoskodása alól. A kisebbiket, a fiút nevelőszülőkre bízuk erre az időre. Kockázatosnak ítéltük ugyanis mindkét gyereket az apára bízni, hiszen semmit se tudtunk körülményeiről, ugyanakkor tapasztalataink szerint nem ritka, hogy eltűnnek a szemünk elől a gyerekekkel együtt, ami a gyerekek szempontjából általában nagy kockázatot jelent.

Ahhoz, hogy az apához kerüljön a gyerek, akárcsak öt napra is, a körülményekről tájékozódnom kellett. Elmentem abba az óvodába ugyanazzal az egészségügyi asszisztenssel, ahová az idősebb gyerek járt. Megnéztük a gyereket és beszélgettünk az apával. Megállapítottuk, hogy a gyermek normális fejlődésű, kapcsolata az apjával pozitív. Az apa még ott elmondta, hogy felhagyott a kábítószerrel és az alkohollal, meg is adta a vele kapcsolatban álló, a drog és alkohol ügyekre specializálódott pszichológus-terapeuta telefonszámát. A terapeuta megerősítette az apa szavait. Nem láttam komoly kockázatát mindezek után, hogy öt napra az apához kerülhessen az idősebbik gyermek.

Mindemellet nekünk is szükségünk volt öt napra, hogy áttekinthessük a helyzetet, felmérhessük a körülményeket, és javaslatot tegyünk a gyermekek tartósabb elhelyezésére. Az ügyről értelemszerűen nyitottunk egy aktát.

Most vessünk egy pillantást a bíróság szervezetére, ezt követően pedig térjünk vissza a történethez!

¹⁷ A bíróság minden esetben azonnal napirendre tűzte az ügyet, olyan még nem volt, hogy ne legyen tárgyalás.

Az Ifjúsági Bíróság

A gyermekek ügyeit az igazságszolgáltatás rendszerében szervezetileg elkülönült és önálló bíróság tárgyalja. Az Ifjúsági Bíróság intézménye két további egymástól független részre bomlik: az egyik a fiatalok bűncselekményeit tárgyalja, a másik pedig gyámügyekben dönt. Nos, ez utóbbihoz fordultunk.

A bíró mellett ügyvédek alkotják az igazságszolgáltatás közvetlen szereplőinek a körét. Bennünket – tehát a gyermekvédelmi hatóság szempontjait-, tőlünk független és a bíróság szervezeti rendjébe tagozódó ügyvédek képviselik. Ugyanakkor minden egyes gyermek érdekeit még egy, a bíróság által kirendelt ügyvéd köteles képviselni. A szülő joga, hogy maga vállalkozzon érdekeinek képviseletére, de ügyvédet is felkérhet. Ha úgy látja, hogy ügyvédi segítségre van szüksége, akkor felfogad magának egyet, ha ez nem áll módjában, kirendelnek számára egy védőt.

Mindhárom szerepet ellátó ügyvéd éppen úgy közalkalmazott, mint én. De ők, mindannyian a bíróság szervezeti rendjébe tartozóan, az előbb ismertetett szerepek szerint tagolt három osztály munkatársai. A szerepek cseréje sohasem fordulhat elő: aki gyereket véd, az sohasem védhet szülőt, és nem képviselheti a gyermekvédelmi hatóságot sem. Ez a rendszer- az áthallások és az esetleges érzelmi kötődések kiküszöbölésével – garantálja az érdekek mind tisztább megjelenését.

A tárgyalás

A bíróság előtt csak az anya jelent meg. Tiltakozott javaslatunk ellen, hogy 5 napra meghosszabbítsuk rendkívüli meghatalmazásunkat. Erős szavakat használt, követelte, adják vissza gyermekeit, akikkel az Indián Nőket Védő Intervenciós Házba költözne, míg tartós otthonra nem lel. (A Nőket Védő Intervenciós Házak különböző szabályok szerint működnek. Általában mindenkinek van egy kis szobája, azonban a konyha, a fürdő és a WC többnyire közös. A Házak belső rendjét külön-külön állapítják meg az alapítók-működtetők, amelyeknek a többsége Alapítvány. Az igénybevétel hosszát többnyire egyéni mérlegeléssel állapítják meg, a történetünkben szereplő Házban az átlagosnál hosszabb ideig lehet lakni.)

A bíróságon az anya kirendelt ügyvédje a javaslatunk indokoltságát firtatta, minden apróbb részletre kíváncsi volt. A bíró végül is az anya tiltakozása ellenére 24 órától öt napra terjesztette ki a rendkívüli felhatalmazásunk idejét, amely alatt gyakorolhattuk hatósági jogainkat. Nevezetesen: az apánál hagytuk a leánygyermeket és nevelőszülőkhöz kerülhetett a kisebbik. Természetesen csak öt napra. Nekünk pedig ennyi idő alatt kellett áttekintenünk a helyzetet, feltárni a múltat és ki kellett dolgoznunk a közép- és hosszútávra vonatkozó javaslatunkat.

A helyzet feltárása

Az apa és az anya körülményeit külön-külön kellett feltárnom, hiszen külön élnek. A nyilvántartásunkban megtaláltam a börtönben született idősebbik gyerek adatait és az akkori körülményeit. (Az adatokat öt évig tarthatjuk meg, ezt követően tilos bármiféle információt felhasználnunk.) Az apa és anya telefonszámát és lakcímét már tudtuk, bementa a bejelentő.

Az apa helyzete

Telefonos egyeztetés után felkerestem az apát otthonában, amelyben igen nagy tisztaság fogadott, de nem volt kiságy a kisebbik gyermeknek. A félvér férfi elmondta, hogy tartósan munkanélküli, szociális segélyekből él. (A segély éppen elég a lakbér kifizetésére és a legszükségesebb élelemre.) Elmondta ismét azt is, hogy korábban alkohol és drog problémákkal küszködött. Ugyanakkor az apa beleegyezésével¹⁸ a drogfüggőket segítő feladatokat ellátó pszichológus-terapeutától – aki szintén közalkalmazott, de a közegészségügyi rendszerben – megtudtam, hogy az apa több mint két hónapja 'tiszt'. Tehát elindult a jó úton. Az apa családjában biztos pont az édesanyja, a gyerekek nagyanyja, aki már eddig is hivatalból nevelte lánya – az apa testvérének- gyermekét. Az anyát ugyanis a bíróság szexuális visszaélés miatt eltiltotta a fiától és a nagymamát jelölte ki nevelőnek. A gyerek után járó családi pótlékot a nagymamának utalják.

Az anya helyzete

A történetünkben szereplő két gyermek anyjának életvezetéséről árulkodik az a tény, hogy volt már két idősebb gyermeke is két különböző férfitől, akiket az ő édesanyja nevelt az indiánok rezervátumában. A formálisan elvált szülők hol együtt éltek, hol külön. Az utolsó összeveszésük után költözött az Első Nemzethez tartozó anya az Indián Nőket Védő Intervenciós Házba. Innen költözött a börtönben megismert barátnőjéhez, aki az ügyet elindította. Az anya életét erősen meghatározza az alkohol és a drog, olyannyira, hogy kábult állapotban elkövetett gyilkossági kísérletért ítélték öt évre, amiből jó magaviselete miatt két évet el is engedtek.

A börtönben szülte meg a történetünkben szereplő idősebbik gyermekét, akinek az elhelyezéséről kellett akkor döntenünk; így került a nyilvántartásukba a családról néhány adat

A helyzetértékelés

Az adatok összegyűjtése, a felekkel folytatott beszélgetések után összeállt bennem a kép: a legcélravezetőbb, ha a két gyermek az apjához kerül. Ha az apa netán mégis újra kábítószerhez nyúlna, az apai nagymama bizonyítottan biztonságban tudja majd felnevelni a kicsiket. (Jogom van az apát bármikor kábítószer-használat ellenőrzésére felkérnem, neki pedig joga van ezt visszautasítania. Ebből természetesen további következtetéseket vonhatok le.)

Az anyához csak akkor kerülhetnének vissza a gyermekek, ha drog és alkohol elvonókúrára önként jelentkezne. Ha ez sikerülne, a gyermekeknek is jobb volna. Ha visszaesik, akkor az anyai nagymama mint biztonsági elem itt is szóba jöhet.

A helyzetet és a lehetséges megoldásokat természetesen megbeszéltem a főnökömmel, hiszen a javaslatomat neki is alá kell írnia. Mondhatjuk úgy is, hogy beszámolási kötelezettségemnek eleget tettem.

A javaslatok

¹⁸ Beleegyezése nélkül nem vehettem volna fel a terapeutával a kapcsolatot, s ő meg nem mondhatott volna nekem semmit. A személyiség jog nem külön érdem vagy ráteremttség kérdése.

Külön-külön, a két szülő elé tártam javaslatomat: további harminc napra kerüljön minkét gyermek az apához, s az anya pedig kezdje meg saját akaratóból az elvonókúrát. A 30 nap elteltével pedig tekintsük át újra a helyzetet. (Hosszabb időt, ha akartam volna, se tudtam volna javasolni: a jogom ennyire terjed ki.) Az anya kikötötte, hogy legalább minden második nap láthassa gyermekeit.

Ezt a javaslatot mindkét szülő elfogadta és aláírta velem együtt. A szülők közös megegyezése feleslegessé tette, hogy a bíróság döntsön a gyerekek elhelyezéséről, hiszen az anya önként mondott le a gyermekek gondozásának jogáról, de csak harminc napra.

A két gyerek az apához került. Ebben a hónapban gyakran beszéltem telefonon az apával, az anyjával, személyesen is találkoztam velük. Lehet, hogy meg kellett volna látogatnom a lakásán, de feleslegesnek ítéltém. Az apa rendszeresen elvitte volt feleségéhez a láthatóan jól gondozott gyerekeket. Ha nem így lett volna az anyjuk nyomban kifogást emelt volna nálunk az apa ellen.

Az anya három hét elmúltával megkeresett, hogy őt itt, helyben alkohol és drog elvonókúrára csak várakozó listára veszik fel, s ezért inkább a szomszéd tartományba menne, ahol azonnal megkezdhetné a kúrát, ráadásul ugyanebben a tartományban él az anyja is. Mutatta: igyekszik magát a gyermeknevelésre alkalmassá tenni, ennek igazán örültem.

Miután az anya adott szava ellenére egy hét múltán sem adott életjelt, felkerestem telefonon a szomszédos tartomány drogambulanciáját, ahol közölték, hogy nincs információjuk a keresett személyről.

A második tárgyalás

A harminc nap elteltével ismét döntési helyzet keletkezett: az anya és az apa nem értett egyet gyermekeik elhelyezését illetően, mindkettő magának követelte őket.

Az apa nem akarta, hogy a gyerekek messze kerüljenek tőle, különösen nem a drog-alkohol rehabilitációs központba, ahová a volt felesége végül is bekerült, de azt sem, hogy a volt anyósához. Az anya pedig közel szerette volna tudni saját gyermekeit. Következésképpen bíróság elé kellett vinni az ügyet, ám ha a szülők megegyeztek volna még egyszer, 30 napra megoldódott volna az ügy. De nem ez történt.

Szervezetünk azt javasolta, hogy az apánál maradjanak a gyerekek, két okból is. Egyfelől az apa életvitele biztató volt, másfelől pedig a gyerekek formálódó nyugalma nem akartuk megzavarni. Nagyon fontos kiemelni, hogy az ügy akut szakaszában nincs jogunk az elhelyezés időhosszára javaslatot tenni, csak az irányára. Az elhelyezés időtartamának megállapítása a bíróság hatásköre. Döntését két elem határozza meg: a helyzet súlyossága és a bíróság leterheltsége: mikorra tudják a következő tárgyalási napot kitűzni. Sok ügyük van ugyanis, de az ügyek csak elvéve csúsznak egy keveset.

A bírósági tárgyaláson természetesen jelen volt a gyermek és a szülők érdekeit képviselő ügyvédek mellett a mi ügyvédünk is. Ez alkalommal csak az apa volt jelen, mivel az anyát nem lehetett értesíteni, mert ismeretlen helyen tartózkodott.

A bíróság a feleket meghallgatva úgy döntött, hogy további 60 napra, azaz két hónapra – továbbra is ideiglenesen – az apánál marad a két gyermek, s az idő leteltével újra tárgyalja az ügyet, akkor kerülhet sor a gyermekek hosszabb távú elhelyezésére.

A gyermekek életét folyamatosan követtem, az apa nem esett vissza. Az anya időközben megjelent. Továbbra sem tudott az alkohol és a drog kihívásának ellenállni. Gyermekeit csak egyszer tudta meglátogatni. Ugyanakkor felvetette, hogy szerinte az volna a jobb, ha a két kicsit az ő anyja nevelné, mert így gyakrabban láthatná mindkettőjüket. A kérésének

mérlegeléséhez az anyai nagymama körülményeinek ismerete nélkülözhetetlen. Ő azonban szintén a szomszédos tartományban él, ott, ahol lánya elvonókúrán vesz részt, ott, ahol nekem nincs hatásköröm közvetlenül vizsgálódni. Ezért hivatalból, a főnökeimen keresztül felkérhetem az ottani, a mienkkel azonos szervezetet, hogy végezzék el nekünk ezt a munkát.

A hatvan nap lassan letelik. Történt még egy nagyon fontos lépés a bírósági tárgyalás előtt...

A szereplők együtt áttekintik a helyzetet

Minden olyan esetben, ha gyermek kikerült a családból, vagy a családon belül nincs megegyezés a gyermek elhelyezését illetően, le kell ülnie valamennyi érintettnek, hogy közösen tekintsék át a helyzet és keressenek megoldást. Ennek összehívása kötelező. Fontos ez a megbeszélés, mert voltaképpen a bírósági tárgyalást előzi meg; már itt élesen el kell különülnie azoknak az elemeknek, amelyekben egyetértés mutatkozik és azoknak, amelyekben nem.

Erre a tárgyalásra el kellett készítenem a helyzet pontos leírásán túl a megoldási javaslataimat is. (Persze ezt főnökömmel jóvá kellett hagynia.) Javasoltam, hogy hat hónapra maradjon az apánál a két gyerek. Feltártam, hogy az anyának mit kellene tennie ahhoz, hogy a gyermekei visszakerülhessenek hozzá. Ezt a dokumentumot minden érdekelt még az ülés előtt megkapta.

Az egyeztetést egy olyan személy vezeti, aki ettől kezdve a szülőknek és a gyermekeknek állandó partnere lesz a jövőben a bírósági tárgyalás után. Ő fogja össze az egyre terebélyesedő ügyet, s összekötő szerepet játszik a szülők, valamint a hivatal változó szereplői között. A koordinátor ekkor ismeri meg személyesen a szereplőket, s ugyanakkor ő ellenőrzi munkámat, javaslataimat. A rendszerben ez nagyon fontos elem, mert esetleges hibáimat, elfogultságaimat ekkor lehet kiigazítani. A bíróság elé nemcsak az én javaslatom kerül, hanem a koordinátor jelentése is.

A szülők természetesen részt vesznek e tárgyaláson. Minthogy az anya indián származásúba kisebbségvédelmi törvények érdekében ezen a tárgyaláson jelen volt a kisebbségi szempontok és érdekek képviselője is.

A történet vége

Most tehát még a bírósági döntés előtt vagyunk. Azt, hogy mit fog dönteni, nem tudom, de azt igen, hogy munkám ebben az ügyben befejeződött, mert megszűnt az akut helyzet. Az aktát át fogom adni egy másik osztályon dolgozó kollégámnak, aki egyszerre 20, de 25-nél semmiképpen sem több krónikus ügyet gondoz.

Ennek az ügynek nincs még vége és hosszú ideig nem is lesz.

A dossziét sokáig nem lehet bezárni. Azon dolgozunk, hogy az apa vissza ne essen, az anya mihamarabb kerüljön a gyermekneveléshez minimálisan elégséges helyzetbe, s közben figyeljük a kicsik körülményeinek változását. Ha netán rosszabbodna, közbe kellene lépniük így vagy úgy. A folyamatosan ellenőrző, paternalista szerep ellenére következetesen azt sugalljuk magatartásunkkal a szülőknek, hogy 'tudsz te jobb szülő lenni, csak egy kicsit változtatni kellene magadon. Biztos sikerülni fog, ha igazán akarsz.'

Nem is tud ennél jobb és hatékonyabb üzenetet kommunikálni egy gyermekvédő a család felé..

